

ZÁPISNÍK

SLOVENSKÉHO JAZYKOVEDCA

BULLETÍN SLOVENSKEJ JAZYKOVEJ
SPOLOČNOSTI PRI SAV

ročník 7

číslo 2 1988

K aktuálnosti slangu

Jazyk jako nejdokonalejší nástroj lidské komunikace plní své společenské poslání nejen ve své podobě spisovné; v současné společnosti pracovní a zájmově stále více diferencované uplatňují se též jeho nespisovné útvary a vrstvy, mezi nimiž má slang přední místo. Jsou tedy jeho popis a zkoumání aktuální. Na základě dosavadních zkušeností lze předělat, že se slangy javí jako lexikální vrstvy povětšinou živé, stále rozhojňované, do určité míry i variabilní, což je podmíněno specifickostí spontánních mluvených komunikátů a což zároveň ukazuje na pojmenovávací aktivitu nejrozumnějších uživatelů jazyka.

Vycházíme z chápání slangu jako svébytné součásti národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy speciálních pojmenování realizované v běžném /nejčastěji polcoficiálním a neoficiálním/ dorozumívacím styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře. Aktuálnost slangů vyplývá z řady specifických

skutečností, z nichž za nejdůležitější můžeme považovat především dva jejich okruhy:

1. rozšířenost slangů, jejich stálou inovaci a vývojovou otevřenost /neukončenost/ a

2. motivaci a faktory slang podmiňující.

Ad 1. Současná rozšířenost slangu a jeho uplatnění v nespisovné komunikaci pracovní a zájmové jsou značné, slang se uplatňuje v nejrozličnějších komunikačních situacích a prostředích, což je přímým odrazem stále rostoucí specifikace lidské činnosti, dokladem vzrůstajících potřeb speciálních pojmenování a často i výrazem variability psychického a afektivního života lidí, kteří stále potřebují nejen pojmenovávat nové jevy skutečností, ale také nově, jinak pojmenovat už pojmenované, až už je motivace jakákoli /ekonomie vyjádření, výraznost, mobilnost, smysl pro exkluzivnost, jazyková hra, potřeba vyjádření citového vztahu a pod./. Této situaci odpovídá i stále vzrůstající lingvistický zájem o slangy. Toho dokladem je například zhruba 2500 slangismů ze 79 různých prostředí uvedených ve Slovníku spisovného jazyka českého a řada prací o jednotlivých slanzích i prací teoretických /výčet viz autorovu monografii O českých slanzích, 2. vydání, 1981 a sborníky z konferencí o slangu a argotu konaných v Plzni 1977, 1980 a 1984/.

Ad. 2. Motivace a faktory podmiňují a určují vznik, užívání a rozvíjení slangů, lze je pracovní rozdělit na /a/ jazykové /charakterizovatelné hlavně hledisky ling-

vistickými/ a /b/ mimojazykové /spočívající převážně v ně jazyka/.

K faktorům /a/ patří:

- nespisovnost jako příznakový prostředek demonstrující neoficiálnost, výjimečnost komunikátů v určitém prostředí;

- komunikativní funkčnost jako snaha o výstižnost, výraznost, stručnost, jednoznačnost /silně se uplatňuje univerbizace/;

- systémovost sledovatelná ve slanzích obecně i uvnitř jednotlivých slangů;

- vyjadřování emocionality, v širším smyslu expresivity;

- snaha vyhovět specifické povaze spontánní mluvené komunikace;

- popisnost, motivovanost /absence názvů značkových/.

Faktory /b/ jsou hlavně:

- stupeň "uzavřenosti" prostředí, jeho stáří, tradice, rychlost rozvoje;

v věkové a sociální složení příslušníků prostředí /uživatelů slangu/ a

- faktory psychické projevující se jako snaha jazykově demonstrovat výjimečnost prostředí, zájmu a začlenění, případně i jako averze vůči oficiálnímu.

Za samostatnou zmínku stojí skutečnost, jak jedinci přicházejí se slangy do styku a jak je ovládají, což je v přímé souvislosti se socializací člověka.

Na základě uvedených pohledů a poznámek lze říci, že analýza a popis slangů jsou právem hodné pozornosti nejen lingvistické.

Doc. PhDr. Jaroslav Hubáček, CSc.

/21. 1. 1988 - Banská Bystrica/

Aktuálne otázky jazykovej kultúry

/Škola a jazyková kultúra/

1. Mnohí používatelia spisovnej slovenčiny nie sú spokojní s úrovňou spisovnej slovenčiny v prostriedkoch masovej komunikácie a propagandy, v administratíve a na-
pokon aj na školách všetkých stupňov. Za jednu z hlavných príčin nekultivovaného jazykového prejavu pokladajú nedostatočnú jazykovú výchovu v školách, nepripravenosť učiteľov viesť žiakov či študentov k spisovnému rečovému prejavu, naučiť ich hovoriť kultivovane a najmä vypestovať v nich dobré jazykové povedomie.

2. Nekultivovanosť vyjadrovania sa prejavuje vo zvukovej rovine, v slovnej zásobe /používanie nespisovných slov, ktoré by sa už v spisovnom vyjadrovaní nemali vyskytnúť/, v morfológii /napríklad chronické chyby v skloňovaní zvieracích podstatných mien mužského rodu v množnom čísle/, v syntaxi /napríklad nenáležité používanie predložiek v slovesných väzbách a pri takzvaných väzbových substantívach, nenáležité konštrukcie "zdá sa byť", urobíme všetko "pre to, aby"/, vo frazeológii a podobne.

3. Príčinu nekultivovaného spisovného vyjadrovania treba a možno vidieť aj v tom, že škola ako celok si neplní

svoje povinnosti v oblasti jazykovej kultúry a jazykovej výchovy v takej miere, v akej by si to naša súčasná kultúrno-spoločenská situácia vyžadovala a aj zaslúžila. v čom sa toto zaostávanie školy v oblasti jazykovej výchovy prejavuje?

3.1. V jazykovej výchove detí predškolského veku prevláda živelnosť vinou nedostatočnej pripravenosti učiteľiek plniť úlohu rečového vzoru, učiteľkám chýba fundovaná teoretická pripravenosť a vedomie zodpovednosti pri klade-
ní dobrých základov spisovného vyjadrovania u detí.

3.2. Osnovy vyučovania slovenského jazyka v základnej škole nedávajú dostatočný priestor na sústavné pestovanie jazykovej kultúry žiakov a nekladie sa osobitný dôraz na potrebu jazykovej kultúry žiakov a učiteľov.

3.3. Jazyková výchova v učňovských školách a v odborných učilištiach je neúčinná. Vyučovanie slovenského jazyka by sa malo zameriavať najmä na praktické ovládanie spisovného jazyka, na pestovanie uvedeného postoja k potrebe jazykovej kultúry a na osvojovanie spisovnej odbornej terminológie.

3.4. Gymnaziá by mali byť liahňou mladých ľudí s kultivovanou spisovnou slovenčinou, študenti by mali byť dobre poučení o štýlovom a štylistickom rozvrstvení spisovnej slovenčiny a mali by byť pripravení na zvládnutie náročného vysokoškolského štúdia slovenčiny aj ostatných jazykov. Vypestované jazykové povedomie a úcta k národnému jazyku by mali byť hlavným znakom maturanta. Žiaľ, všetko by tu malo byť - a nie je.

3.5. Z vysokých škôl odchádzajú absolventi so značnými medzerami v teoretickom i praktickom poznaní gramatickej stavby spisovného jazyka /aj absolventi filologických smerov/, s nesprávnymi návykmi vo výslovnosti, v slovnej zásobe, bez uvedomeného vzťahu k spisovnému jazyku ako k národnej hodnote i ako k prostriedku celospoločenskej komunikácie. V opačnom prípade by sa v jazykových prejavoch našich vysokoškolsky vzdelaných ľudí nemohlo vyskytovať až toľko jazykových nedostatkov práve tam, kde by spisovná slovenčina mala znieť najplnšie.

4. Uvažovanie o vzťahu školy a jazykovej kultúry predkladáme v roku viacerých politických a historických udalostí, ktoré sa stali križovatkou dejín našich národov, v roku, keď proces prestavby a urýchlenia rozvoja našej spoločnosti sa dostal na program dňa. Ani škola pri zvyšovaní úrovne výchovno-vzdelávacieho procesu nemôže stáť bokom.

PhDr. František Kočíš, CSc.

/17. 12. 1987 - Banská Bystrica/

Jednotlivé a všeobecné v syntaktickej rovine

1. Úvaha o vzťahu jednotlivého a všeobecného v syntaktických jednotkách a vôbec v jazykovom systéme /ako špecifickej znakovej sústave na idealizáciu predmetného sveta/ nás nevyhnutne vedie k základným zákonitostiam jazyka: k jeho znakovému charakteru, k jeho vzťahu k mysleniu, k podstatným zložkám jeho existencie. Z dialéktického spätia

zvuku a významu v jazyku / princíp arbitrárnosti/ - premetnutého cez prizmu jazykového znaku - vyplýva, že artikulované zvukové reťazce /slovné designátory/ nie sú kauzálnym, mechanickým odrazom objektívnych predmetov, ale konvenčnými materiálnymi nositeľmi kognitívneho obsahu ako ideálneho odrazu predmetu vo vedomí, preto môže ideálny odraz nadobúdať všeobecný charakter, môže nadobúdať povahu pojmu; čiže takého odrazu, ktorý nie je viazaný na jednotlivé vlastnosti odrážaného predmetu objektívnej reality, ale na jeho podstatu. Nastáva diferenciácia medzi jednotlivým a všeobecným. V tomto myšlienkovom procese - zložitom, vedomom psychickom odrážaní objektívnej reality - sa uplatňuje súčinnosť i protipohyb integrácie a diferenciácie, generalizácie i špecializácie; tento proces prebieha medzi dvoma pólmi základných gnozeologických kategórií - jednotlivého a všeobecného.

2. Pri ilustrácii možností analyzovať vzťah jednotlivého a všeobecného v syntaktických jednotkách postupujeme "obrátene": od formy k obsahu, od určenia zvukových jednotiek s diferencovanými hladinami vzťahu jednotlivého a všeobecného k vymedzeniu tých syntaktických /prípadne širšie: gramatických, respektíve aj lexikálnych/ prvkov, na ktorých stvárnení /či diferencovaní alebo delimitovaní/ sa uvedené zvukové jednotky zúčastňujú.

2.1. Na pozadí trojice kategórií materialistickej dialektiky - jednotlivé, abstraktne všeobecné a konkrétne všeobecné - možno uvažovať o nasledujúcej paralele

segmentálnych a suprasegmentálnych prvkov podľa našej syntetickej fonologickej teórie:

segmentálny podsystem	suprasegmentálny podsystem
/1/ konkrétny fyzický segment reči	/1/ konkrétna realizácia intonačného prvku
/2/ fóna	/2/ intona
/3/ fonéma	/3/ intonéma
/4/ morfofonéma	/4/ morfointonéma sylabointonéma intonéma-graméma intonéma-štyléma
/5/ "morfofonemoid"	/5/ "morfointonemoid" atď.

Je prirodzené, že zo suprasegmentálneho podsystemu budú syntax najviac zaujímať tie hladiny vzťahu jednotlivého a všeobecného; ktoré na úrovni /4/ zodpovedajú intonéma-graméma.

Suprasegmentálne prvky z hladín /1/ a /2/ by sme mohli interpretovať ako jednotlivé, z hladiny /3/ ako abstraktne všeobecné, z hladín /4/ a /5/ ako konkrétne všeobecné /respektíve ako sprostredkujúci článok medzi abstraktne všeobecným a konkrétne všeobecným; o vzťahu jednotlivého a všeobecného z filozofického hľadiska porovnaj napríklad V. Černík: Systém kategórií materialistickej dialektiky, 1984/.

Pri identifikovaní stupňa abstrakcie príslušných suprasegmentálnych prvkov je rozhodujúca hladina vzťahu jednotlivého a všeobecného tých jazykových jednotiek, na ktorých sa tieto suprasegmenty realizujú /tu sa dostávame k pólu

"obsahu" znaku, či infraznaku, respektíve supraznaku/. Tak napríklad pri suprasegmentoch s gramatizujúcou funkciou /pauza, dôraz, melódia/ je rozhodujúcim činiteľom fakt, či sa manifestujú v konkrétnej výpovedi /hladina/1/ vzťahu jednotlivého a všeobecného/, či fungujú v abstraktnej výpovedi /hladina /2//, vo vete, aktualizovanej predikatívnej syntagme /hladina /3//, v "mikrotextéme" /hladina /4// alebo v "mikrotextemoide" /hladina /5//.

2.2. Ako vidieť, "klasická" opozícia veta - výpoveď sa pri detailnom aplikovaní vzťahu jednotlivého a všeobecného "rozrastá" na päť úrovní /v postupnom zvyšovaní všeobecného: konkrétna, neopakovateľná výpoveď - abstraktná výpoveď - veta - "mikrotextéma" - "mikrotextemoid"/.

Vzhľadom na paralelu k fóna, fonéma a morfofonéma, respektíve intone, intonéma a morfointonéma /sylabointonéma, intonéma-graméma, intonéma-štyléma/ by sme sa aj pri protiklade výpoveď - veta mohli "uspokojiť" s tromi hladinami vzťahu jednotlivého a všeobecného: výpoveď - veta - "mikrotextéma". Aplikácia uvedenej "triády" vyplývajúcej z opozície jednotlivého a všeobecného - jednotlivé, abstraktne všeobecné, konkrétne všeobecné - na tieto základné syntakticko-komunikatívne jednotky s kognitívnym aktualizovaným obsahom a s príslušným gramaticko-konštrukčným a intonačným "vznením" preukazuje demonštruje dialektické prepojenie týchto "úrovní": výpoveď by sme mohli interpretovať ako jednotlivé, vetu ako abstraktne všeobecné a "mikrotextému" ako konkrétne všeobecné.

2.3. Nazdávame sa, že tento výklad dobre zapadá naprí-

klad aj do Horeckého vymedzenia prvkov /i vzťahov medzi nimi/ v syntaktickej rovine na pozadí opozície obsahu a formy /porovnaj jeho štúdiu Obsah, forma a funkcia vety ako jazykového znaku - cit. podľa rukopisu/. Podľa nášho názoru by sme tu v podstate mohli viesť paralelu medzi jednotkami určenými na základe protikladu obsahu a formy /konceptia J. Horeckého/ a protikladu všeobecného a jednotlivého /naša konceptia/: komunikačná výpoveď - výpoveď, veta - veta, situačná výpoveď - "mikrotextéma". Pravda, celé uvažovanie o možnosti využiť vzťah jednotlivého a všeobecného pri vymedzovaní uvedených jednotiek syntaktickej roviny pokladáme naďalej za vec odbornej diskusie.

2.4. Podobným spôsobom možno postupovať pri aplikovaní opozície jednotlivého a všeobecného aj na ďalšie syntaktické jednotky /napríklad na syntagmy/.

Doc. phDr. Ján Sabol, CSc.

/9. 2. 1988 - Banská Bystrica/

Obsah a forma v syntaxi

Na osvetlenie nastolenej problematiky treba analyzovať tri okruhy problémov: vzťah medzi vetou a výpoveďou, obsahovo-formovú štruktúru výpovede a význam /funkciu/ výpovede.

Niektorí autori nepracujú s pojmom výpoveď, respektíve stotožňujú výpoveď s vetou. Autori, ktorí rozlišujú vetu a výpoveď, postupujú dvojako: alebo vychádzajú z vety ako schematického útvaru, a potom výpoveď pokladajú za realizáciu vetnej schémy, alebo vychádzajú z výpovede a

vetu pokladajú za formu výpovede. Podľa našej mienky výpoveď je komplexný znak danej situácie, vymedzený obsahom a formou na rozličných rovinách a napokon dotvorený významom a prozodickými vlastnosťami ako komunikačná výpoveď. Treba teda rozoznávať v komunikačnom procese dva typy výpovedí - situačnú a komunikačnú.

Obsahom situačnej výpovede je to, čo sa o situácii vypovedá, propozícia. Formou je prvé gramatické stvárnenie v podobe vety, respektíve súvetia alebo aj ekvivalentu vety.

Propozícia ako obsahová zložka výpovede sa člení na propozičný obsah a komunikačný postup, komunikačný postup sa člení na komunikačný zámer a performant.

Veta ako formová zložka sa člení predovšetkým na konceptuálnu štruktúru a konštrukciu. Prvkami konceptuálnej štruktúry sú argumentová štruktúra a modálnosť, prvkami konštrukcie sú syntagmatika a syntagma. V syntagme sa rozlišujú vzťahy a ich morfológické exponenty.

Súhrou všetkých týchto obsahových i formových prvkov sa vytvára komunikačná výpoveď. Jej obsahovú zložku tvorí výpovedná perspektíva, kontextové zapojenie a diatéza, vo formovej zložke sa realizujú prozodické vlastnosti. Len tomuto celostnému útvaru sa pripisuje význam na strane vysielateľa a interpretuje sa jeho zmysel na strane prijímateľa.

Z hľadiska významu treba napokon posúdiť trojicu pojmov obsah - forma - význam vety.

Ak sa význam pokladá za fakt vedomia, za odraz javov

a procesov skutočnosti, význam nepatrí do jazyka, lebo vedomie nemožno stotožňovať s jazykom. Aj keď sa význam pokladá za spojivo medzi jazykom a vedomím, kladie sa mimo jazyka. Ak sa zdôrazňuje, že význam je spätý s výrazom, čiže formou, kladie sa znamienko rovnosti medzi výraz a formu, no na druhej strane sa už nestotožňuje obsah a význam.

Obsah a forma ako filozofické kategórie sú charakteristikou každého objektu, teda aj o jazykových objektoch, ktoré majú znakovú povahu to platí. Ak sa však ukazuje, že veta nie je znak, ale iba forma znaku /respektíve situačnej výpovede/, nemá zmysel uvažovať o jej význame. Význam patrí ku komunikačnej výpovedi. Význam je to, čo umožňuje používať danú výpoveď na úspešnú komunikáciu v konkrétnej situácii. V tomto ponímaní je význam veľmi blízky k funkcii, a tak sa vlastne spĺňa požiadavka, že každý objekt musí byť vymedzený svojou štruktúrou /t. j. obsahom a formou/ a funkciou.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.

/32. 2. 1988 - Bratislava/

Dynamické procesy v jazyku

pri skúmaní dynamiky v jazyku ide o tri základné pojmy: na jednej strane sú základné prejavy, výsledky dynamických procesov, ako aj vnútorného napätia v systéme /napríklad variantnosť, vzťahy centrum - periféria/, na druhej strane sú procesy, ktoré vedú k dynamickému, nie statickému charakteru jazykového systému. Dynamický charakter jazyka, vnútorné napätie medzi prvkami systému i medzi

podsystemami zložitého jazykového systému označujeme ako dynamickosť. Procesy vedúce k dynamickosti tvoria dynamiku. Výsledkom dynamickosti i dynamiky je variantnosť, jestvovanie viacerých paralelných výrazových prostriedkov na istých neuralgických bodoch systému.

Konkrétnym príkladom na dynamickosť a dynamiku môžu byť vývin a stav slovnej zásoby.

V dynamike rozvíjania slovnej zásoby určujúcim prvkom je proces neologizácie /a jemu protikladný proces archaizácie/. Ustavične vznikajú nové pomenovania priamou nomináciou i analogickou nomináciou, respektíve na ich základe aj druhotnou nomináciou. Okrem toho sa do spisovného jazyka dostávajú rozličné výrazy aj z nižších vrstiev, najmä z profesionálneho slangu. Na druhej strane mnohé pomenovania sa stávajú knižnými, zastarávajú až zanikajú.

Veľmi výdatne je proces neologicizácie a archaizácie podporovaný terminologizáciou a determinologizáciou. Oveľa častejšie ako bežné slová prenikajú do bežnej slovnej zásoby, kde môžu časom stratiť terminologický charakter. Ďalším závažným dynamickým procesom, intelektualizáciou vznikajú rozličné opisné, explicitné výrazy typu robiť kontrolu, vykonávať službu. procesom demokratizácie naopak, vznikajú univerbizované výrazy typu pripomienkovať, nábovovať. Sprievodným procesom pri všetkých uvedených javoch je internacionalizácia, preberanie slov z iných jazykov a ich postupná adaptácia, respektíve ich kalkovanie do domáckich morfológických štruktúr.

Výsledkom dynamických procesov je celková dynamickosť

slovnej zásoby, oveľa výraznejšie ako v iných podsystémoch. Dynamickosť sa prejavuje aj rozvíjaním nových pomenovacích postupov a slovotvorných typov. Sémanticky sa napríklad rozvíja slovotvorný typ slov na -osť, kde sa popri názvoch vlastností typu mladosť rozvíja kvantitatívny typ hehodovosť /počet nehôd/, výsledkový typ rozostavanosť a abstraktný typ hudobnosť. Rozvíja sa typ zreteľových zložených adjektív /vedecko-technický rozvoj/ i zreteľových a spôsobových prísloviek /cenovo výhodný, matuškovsky povedané/. Veľmi výrazne sa rozširuje typ názvov osôb odvodených od viacslovného základu /atómový fyzik, orientačný bežec/.

Dynamický charakter jazyka, najmä spisovného jazyka, je daný aj utváraním spisovnej formy a jej diferencovaním na štýly. Zreteľným prejavom dynamického vývinu jazyka je stratifikácia, respektíve restratifikácia národného jazyka a pohyblivosť, respektíve nezreteľnosť hraníc medzi jednotlivými formami národného jazyka.

Všetky uvedené procesy treba skúmať a interpretovať v rámci systému verbálneho správania a okolia tohto systému. Len v takomto širokom rámci bude možné využiť aj novú teóriu synergetického pôsobenia.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc..

/1. 3. 1988 - Nitra/

Štylistika Timravinej prózy

Kľúčom k pochopeniu štylistiky Timravíných próz môže byť jej koncepcia slovesnej umeleckej tvorby a v rámci

tejto koncepcie jej dôsledné poňatie prózy ako epiky založenej na premyslenom, realisticky zameranom rozprávaní.

Na pláne pomenovania sa Timravina koncepcia prózy premieta do vzťahu priame-nepriame pomenovanie. Timrava jednoznačne preferuje priame pomenovanie a v rámci neho vecný a konkrétny výraz. Vecno-realistická línia rozprávania u nej dominuje, ba ani v opisných záznamoch Timrava neposilňuje estetiku výrazu obraznými prvkami. Dokonca aj zriedkavé personifikácie textu sú skôr prostriedkami dynamizácie ako ornamentálnej dekorácie textu. Timrava si veľmi presne vymedzila výsek skutočnosti, ktorý sa mal stať predmetom jej umeleckého stvárnenia, a na základe premysleného plánu hierarchicky štruktúrovala zložky tejto epicky modifikovanej skutočnosti. Na pláne výrazu /povrchová organizácia textu/ robila všetko preto, aby spriežračnila tento svoj ideový zámer. Preto v jej prózach je vnútorná kompozícia tak výrazne nadradená vonkajšej kompozícii, pričom zároveň kompozičná zložka štýlu stojí funkčne nad jazykovou zložkou. Stročá presnosť a jednoznačnosť výrazu zbavená ornamentu, kvetnatého /sentimentálneho/ balastu a verbalistickéj rozvravenosti, pomáha obnažovať každý nerv sujetu, aby sa tak rozkryli všetky funkčné uzly významového plánu, v ktorom sa takto zračí /spriežračňuje/ ideový rozmer a zameranie textu.

A tak Timrava ani tak nezáleží na izolovanom jazykovom prvku, ako skôr na jeho vzťahu k ostatným použitým prostriedkom. Sémantika /zmysel/ kontextu sa potom rodí

na priesečníku dotykov výrazových prostriedkov, z napätia medzi ich invariantnou hodnotou a variantnou aktualizáciou ich sémantického potenciálu. Ak teda Timrava neráta s posunmi významu na báze obrazného pomenovania, mimoriadne schopne a úspešne ťaží z možností oživovať latentné významy jazykových prostriedkov. To je i jedna z príčin, prečo funkčne viac narába so slovom ako so syntaktickou konštrukciou. Tým sú podmienené "ťažkopádne", "kostrbaté" slovosledné podoby jej vety. Timrava viac myslí na stretnutie funkčne dominantných slov ako na eleganciu syntaktickej konštrukcie. V záujme kontextovej aktualizácie slova narúša predpokladanú pravidelnú vetnú schému: funkčne závažné slová vysúva na koniec vety, aby ich umiestnením akcentovala ich význam. Aj stavba novely Skúsenosť je založená na presnom pláne, má premyslený, dômyslene vyvážený sujetovo-kompozičný pôdorys. Aby mohla vyakcentovať kritický pohľad na život spoločnosti i život jednotlivca, Timrava uplatňuje na motivickej báze /v hĺbkovej štruktúre/ princíp kontrastu, ktorý sa na rovine výrazu /v povrchovej štruktúre/ manifestuje ako sémantický oxymoron. Variabilne odstupňovaná oxymorická kontrastnosť ako významovo-výrazová sujetovo-kompozičná organizácia Timravinho textu prešľapuje všetky zložky a prvky umeleckej štruktúry. V rámci tohto oxymorona dochádza k diferencovanému napätiu až k nekompromisnej zrážke medzi relatívne invariantnou zložkou významu prvku a jeho kontextovou variáciou. V ideovom ohnisku novely Skúsenosť sa takto kontrastne rozvíjajú, prestupujú, križia i vzájomne opod-

statňujú dva plány: individuálny /osobný, súkromný/ a sociálny /spoločenský, národný/. V kontexte postáv sa to premieta ako dvojpólové napätie

ona /Marína/
 oni /martinskí národovci = naši/
 Bukovičová

Ohniskom, ktorým prechádzajú siločiarly osobných a spoločenských konfliktov, je personálny rozprávač, identický s hlavnou postavou novely. Timrava tak vytvorila štýlovo vyvážený celok, presný v architektonike, precízny vo využívaní /skladbe/ nižších stavebných prvkov. Iba veľa akoby nemala v slovoslede epickú eleganciu, no i jej "ťarbavosť" sa láme v dynamickom toku rozprávania, lebo aj ona viac slúži ideovému zámeru autorky exponovaním slova, čo spravidla ide na úkor jej konštrukčnej vyváženosti. Hlavnou Timravinou zásluhou však zrejme zostane prepracovanie formálnych a funkčných možností vnútorného monológu pri rozkrývaní zložitých vzťahov vnútri osobného a spoločenského i medzi nimi navzájom.

Prof. PhDr. Ján Findra, DrSc.

/1. 3. 1988 - Banská Bystrica/

Kodifikácia slovnej zásoby v Krátkom slovníku slovenského jazyka

Krátky slovník slovenského jazyka /ďalej KSSJ/, vydaný vo vydavateľstve SAV Veda roku 1987, sa pripravoval ako výkladový slovník poskytujúci komplexné informácie o spracúvanej slovnej zásobe súčasnej spisovnej slovenčiny.

Ako slovníkové dielo určené širokej používateľskej verejnosti /v 1. vydaní vyšlo v náklade 50 000 výtlačkov/ je pre túto verejnosť najzaujímavejšie práve svojou kodifikačnou platnosťou a kodifikačnou funkciou, tým, že podáva kodifikáciu najpoužívannejšej časti slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny; touto kodifikačnou platnosťou sa totiž dotýka každého používateľa spisovnej slovenčiny.

V KSSJ sa podáva po roku 1945 druhá komplexná kodifikácia slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny. Komplexnosťou myslíme tu to, že sa kodifikuje slovná zásoba v systémovom pohľade, nie jednotlivé lexikálne prostriedky, tak ako sa to bežne robí v ostatných príspevkoch publikovaných v odborných časopisoch Slovenská reč a Kultúra slova alebo v jazykových rubrikách dennej tlače či rozhlasu, v ktorých sa navyše vysvetľuje a propaguje kodifikácia. Pravdaže, komplexná kodifikácia na tieto čiastkové kodifikácie, ako aj na predchádzajúcu kodifikáciu slovnej zásoby v šesťzväzkovom Slovníku slovenského jazyka prirodzene nadväzuje a značí v istom zmysle ich syntézu.

Každá nová kodifikácia istým spôsobom pohne predchádzajúcou kodifikáciou. Nejde tu len o to, že nová kodifikácia musí reagovať na to, čo je v jazyku nové, čo saturuje najsúčasnejšie vyjadrovacie potreby. Isté prehodnotenie staršej kodifikácie si vyžaduje sám vývin jazyka a osobitne jeho slovnej zásoby ako najmenlivejšej zložky jazyka, ale aj vývin teórie a presnejší a prehĺbenejší stav poznania jazyka.

Kodifikácia je úspešná vtedy, keď sa opiera o výsled-

ky vedeckého výskumu jazyka a vychádza z istej teoretickej platformy, ktorá zahŕňa predovšetkým chápanie spisovného jazyka v rámci národného jazyka, vymedzenie existenčných foriem národného jazyka, otázky štýlového, sociálneho a teritoriálneho diferencovania národného i spisovného jazyka, vymedzenie pojmu súčasného spisovného jazyka, jeho kontaktov s inými formami národného jazyka aj s inými jazykmi, teoretické otázky kultivovania spisovného jazyka a jazykových prejavov, ako aj kritériá spisovnosti jazykových prostriedkov.

Pri každej novej kodifikácii sa treba rozhodovať v podstate medzi mierou zachovania tradície a jej porušenia. Medzi týmito dvoma krajnými bodmi osciluje rozhodovanie v každom jednotlivom kodifikačnom zásahu. Takýto postup je napokon aj prirodzený, lebo jazyk je aj národná hodnota s rozmerom tradície, aj fenomén, ktorý sa ustavične mení. A pravdaže, menia sa aj postoje používateľov voči jazyku. Podľa nášho presvedčenia má každá kodifikácia dvojčinnú úlohu: udržiavať kontinuitu spisovného jazyka a zároveň reagovať na nové vyjadrovacie potreby a nové prostriedky optimálne triediť a ustalať /najmä so zreteľom na systém spisovného jazyka/.

Kodifikáciu jadra slovnej zásoby spisovnej slovenčiny v KSSJ /v rozsahu asi 50 000 najpoužívannejších slov/ treba chápať ako organickú súčasť kodifikácie celej slovnej zásoby spisovného jazyka, ba i celej spisovnej slovenčiny. Z toho pre výkladový slovník vyplývajú závažné dôsledky, najmä nevyhnutnosť vnútorne prepojiť kodifikáciu slovnej

zásoby s ostatnými zložkami kodifikácie. Opis a kodifikáciu jadra slovnej zásoby pokladáme zároveň za súčasť vedeckého opisu celého národného jazyka - vrátane jeho územných nárečí a histórie.

PhDr. Ján Kačala, DrSc.

/25. 3. 1988 - Košice/

Knižné novinky

Mistrík, J.: Variácie reči. Bratislava 1988, s. 160.